Pe drum umblă tremurându
Şi din ochii totu lăcrămându

Că puterea i-o slăbitu
Şi se apropie a lui sfârşitu,
Stă cu capu în jos plecatu,
Viaţa i s-o gătatu.

Opzeci doi ani am plinitu
Când de a mei m-am despărţitu.
Cu soţia dimpreună
Mi-am făcut casă, şură.

Mult în lume m-amu luptatu
Pân' toate le-am aşezatu,
Moina, grădina rămâne,
O lasu azi la despărţire.

Am muncitu în lume mult,
Cinci fete, doi băieţi am crescut,
Dar Marie o răposatu,
Băieţi, fete de dânsa o rămasu.

Astăzi Domnul cel prea sfântu
Mă cheamă de pe pământu,
Mă cheamă să odihnescu
Şi de a mei mă despărţescu.

Părască şi cu Ionu,
Io-m petrec veşnicul somnu.
Până în lume am trăitu
La mine ai totu venitu.

De când am căzut pe patu
Pe mine m-ai căutatu
Cu nepoate şi nepoţi -
Rămas bun vă zicu la toţi.

Vasile cu Livia,
Altu nu v-oi mai striga
Să mai veniţi până la mine
Că mi-i rău, nu mi-i bine.

Şi voi poate să trăiţi
Ca mine să căruntiţi,
Atunci v-a cădea cu greu
Să ajungeţi bătrâni ca eu.

Pentru Sandu plecu întristatu,
Picioarele i-o jederatu,
Azi suferă greu în spital,
Voi trebe să-l cercetaţi.

Solomie din Dacia,
Azi pe toţi vă voi lăsa,
Cu soţu, nepoate, nepoţi,
Rămas bun vă zicu la toţi.

Sandrină, cu al tău soţu,
Acuma vă lasu pe toţi,
Dar cu nepoţi şi cu nepoate
Mă iertaţi acumu de toate.

NICOLAE IUGA

Moartea ca trecere pe pod

- eseu -

Întrebarea: "Ce ştim despre moarte?" ar trebui, cred, reformulată astfel: "Oare ştim cu adevărat ceva despre moarte?". Fiindcă despre moarte nu ştim propriu-zis nimic.Moartea nu este o experienţă în sensul propriu al termenului. Moartea este ceva ce nu experimentăm noi, ci întotdeauna i se întâmplă altcuiva. Asistăm muţi şi neputincioşi la ea, ca la ceva ce nu înţelegem.
Iar atunci când ni se întâmplă nouă, în sfârşit, iarăşi nu este o experienţă, din cel puţin două motive. Întâi, pentru că ni se întâmplă o singură dată, nu este ceva repetabil şi, deci, experimentabil în sensul ştiinţei. Apoi,chiar dacă ar fi să înţelegem ceva din propria noastră moarte, noi nu am putea comunica nimic din ceea ce am experimentat strict individual. Moartea este, spunea E.M. Forster, numai ceva anticipat şi de neînţeles. Aşadar ştiinţa, care se bazează numai pe experienţa repetabilă, observabilă şi comunicabilă nu poate afla nimic şi nu poate pune nimic despre moarte. Locul este lăsat liber pentru alte două tipuri de demers, pentru literatura de ficţiune şi pentru credinţa religioasă. Dar şi în cazul literaturii de ficţiune lucrurile sunt încurcate.
Prozatorul sau poetul pot să-şi imagineze despre moarte orice,dar absolut orice. Condiţia nu este ca discursul poetic să fie adevărat în sensul găsirii unei corespondenţe cu o realitate oarecare, ci dimpotrivă, să poarte asupra unei construcţii pur fictive. Spectacolul reprezentărilor poetice sau plastice cu privire la moarte, la Judecată şi la viaţa de după moarte, oricât de viu colorat, de dinamic, de atrăgător sau înfricoşător ar fi, nu ne oferă nici o certitudine. Totul este relativ la persoana artistului şi la funcţia sa fabulatoare. Spectacolul poetico-plastic al eschatologiei ne satisface nevoia noastră de autoamăgire, nu pe aceea de certitudine. Ştim, din păcate, că este ficţiune şi că putem fi deziluzionaţi oricând, că vraja se poate rupe în orice moment, că este vorba de un neadevăr frumos. Abia credinţa vine cu o certitudine. Neajunsul, căci există şi aici unul, este însă acela că vectorul credinţei vine doar cu o certitudine suficientă numai subiectiv, nu şi obiectiv. Certitudinea care este suficientă şi subiectiv ş obiectiv nu mai ţine de credinţă, ci de ştiinţă. Cu toate acestea, credinţa are şi ea certitudinea ei, suficientă în sine pentru omul credincios, ceea ce înseamnă foarte mult, iar la limită poate însemna totul. O certitudine care,însă, nu poate satisface exigenţele ştiinţei. Spre ilustrare, am putea propune un experiment mental. Anume, să presupunem că toţi oamenii ar fi orbi de la natură şi că foarte rar, o dată la câteva mii de ani ar apărea câte un om înzestrat cu vedere. Acesta ar vedea lumea culorilor în toată splendoarea ei, ar vedea lumina şi depărtările, zorii de ziuă şi înserarea,infinita varietate a formelor de existenţă. Desigur,vederea este aici credinţa,certitudinea suficientă numai subiectiv.
Apoi el, văzătorul, ar încerca să împărtăşească, prin cuvinte, cele văzute şi celorlalţi oameni, rămaşi cu desăvârşire orbi. Evident, multe dintre lucrurile văzute vor fi cu totul incomunicabile pentru orbi, despre altele îşi vor face o imagine foarte vagă şi fără o corespondenţă strictă cu realitatea. În fine, mulţi orbi, probabil cei mai mulţi dintre ei, vor ridica exigenţa imposibilă ca faptul vederii să fie repetat într-un experiment provocat şi în condiţii ţinute sub control. Cu alte cuvinte, vor pretinde o verificare "ştiinţifică". În caz contrar, ei vor fi tentaţi să taxeze vederea drept vedenie, nu viziune.
Iată, aşadar, diferenţa profundă dintre ştiinţă şi credinţă. Credinţa este vedere singulară inspirată de Sus, irepetabilă, şi transmisă nouă, orbilor, prin întemeietorii de religii, prin profeţi, prin marii mistici.
Cu timpul, lava credinţei originare se răceşte şi se cristalizează în dogme. Viziunea misticului va fi treptat împărtăşită credincioşilor de rând, prin formule dogmatice şi simboluri, cam aşa cum o descoperire ştiinţifică profundă şi iniţial paradoxală va fi

Cine trece prin sat Şi cânii nu bat?

(Vânul)

treptat vulgarizată, spre a fi accesibilă oamenilor de rând.
În imagologia asupra morții, alături de literatura de ficțiune și credința religioasă, intervine și folclorul, delimitându-se clar de cele două. Spre deosebire de literatura cultă, folclorul este, după cum se știe, o creație colectivă și anonimă, rezultat al unei considerabile decantări și sedimentări în timp. Iar spre deosebire de credința religioasă, folclorul scapă canoanelor, este mai curând o sumă de eresuri, conservând arhetipuri de gândire precreştine, fosilizate în straturile adânci ale inconștientului colectiv, și inventând totuși în paralel cu dogmatica religiei dominante. Să luăm - dar, o hore bătrânească din Maramureș, de pe Valea Vișeului,din repertoriul fraților Maria și Nuțu Leordean. Acești interpreți sunt renumiți, de altfel, pentru respectul viguros și neștirbit față de tradiție.
Versurile acestei hori, făcând între altele referiri la Judecata de Apoi și la Iad, spun așa:....."Când oi si la Judecată/ Oi mere pă pod de ptiatră/ Și le-oi spune tăte-odată/Ș-oi mere pă pod de-arjânt/ Și le-oi spune rând pă rând/ Câte una când și când./ Ș-oi mere pă pod de-aramă/ Și de tăte oi da samă...../ Și în Iad dac-oi ajunge/ Acol'-oi șăde pă punte/ Ca la badea pă gerunt'e./ Și iată că am ajuns cu aceste versuri de-a dreptul la arhetipuri. În imaginația primitivă a popoarelor, diferența dintre viață și moarte este primordială și poate cea mai profundă. Totuși, moartea nu este un "nimic" față cu viața, ci un altceva al acesteia. Lumea morții nu este un simplu neant, ci o altă lume,structurată și ea, lumea "cealaltă",cu viața ei. Nu avem un singur regn ontologic și neantul, ci două regnuri ontologice diferite, al lumii de aici și al lumii de dincolo. Diferența este însă profundă,și acest lucru este sugerat energic printr-o despărțire topografică a celor două lumi într-un fel imposibil de traversat după voie, încoace și încolo. Poate printr-o prăpastie adâncă ori printr-o apă mare, care pot fi trecute de fiecare om o singură dată, la moarte, și categoric, într-un singur sens. Țărmul pe care ne aflăm este, de fapt, tărâmul nostru, iar în față, dincolo de râu sau prăpastie se află celălalt tărâm. Toți trebuie să trecem dincolo odată, obligatoriu,pentru simplul fapt că suntem muritori. Grecii din antichitate au imaginat Styxul și Cerberul, apa care trebuie trecută și pe strașnicul păzitor, care garantează separația tărâmurilor și ireversibilitatea morții. Într-una dintre religiile importante ale umanității, în zoroastrism, trecerea "dincolo" este reprezentată ca trecere pe un pod imens și înfricoșător. În această religie apărută în prima jumătate a mileniului întâi înainte de Christos, sufletul mortului este judecat și cântărit pa o balanță, după care trebuie să treacă podul numit "Chinvat"(în traducere:cel care alege). Acest pod este suficient de larg pentru cei buni, dar se îngustează dramatic pentru cei răi, ajungând până la a fi ascuțit ca tăișul sabiei. Astfel, sufletele celor răi cad într-un loc de pedeapsă eternă, în timp ce sufletele celor buni trec podul fără probleme și ajung într-un loc de recompensă, de asemenea eternă. Eschatologia zoroastriană și-a întins influențele până în creștinism și islamism. În Apocalipsa (20, 14-15) se vorbește despre un râu de foc și despre un iezer de foc, în care cad și ard cei păcătoși. Iar în Coran se imaginează că sufletele trec pe un pod "mai subțire decât firul de păr și decât tăișul sabiei". Aici, pentru cei buni podul nu devine mai lat, ci aceștia sunt ajutați să-l treacă cu iuțeala fulgerului, în timp ce păcătoșii, încercând să-l treacă, se prăbușesc în Iad. Acestea fiind arătate, nu putem să nu observăm strania analogie a acestei hori cu eschatologiile religioase, de fapt un izomorfism în structura formală a gândirii arhaice. Țăranul maramureșan știe că Judecata este la fel de inevitabilă ca și trecutul pe punte, ca și moartea. De aceea, nu se grăbește să ajungă dincolo, oricum va ajunge sigur acolo. Va trage de timp, va merge pe poduri.felurite, implicând origini diferite, prin elementele de alcătuire:podul de piatră din ordinea firii, apoi podurile de aramă și de argint, din universul magiei și al mitului. Faptele, bune și rele, vor trebui mărturisite odată, poate toate odată, dar poate că se va putea și pe rând, temporizând cumva caracterul înfricoșător al Judecății. Finalul nu este nicidecum o litanie pesimistă, ci dimpotrivă, este de-a dreptul tonifiant. Omul nostru nu cade pradă disperării morbide determinată de imaginea torturilor infernale, ci bravează autoironic, convins fiind că va scăpa deasupra râului de foc apocaliptic, pe o punte care, nu doar că îl va feri de primejdii, dar îi va procura și o aleasă plăcere. În fond, este același țăran care a creat memorabila vorbă de duh care spune că nu poți gusta din cea mai intensă plăcere și să fii, în același timp, și cu sufletul în Rai.

Banii n-aduc fericirea -
Dacă n-o ai.

Colecția AUGUSTIN MICU, Cicârlău, 2002

Lodovică din depărtare,
Vină cu soțul tău care
Cu nepoți și cu nepoate
Să mă ierte acum de toate.

Vă mai zicu la toți acum,
Nu uitați voi de Sandu,
În a lui durere mare
Tindeți mâna de ajutorare.

Cu ce puteți să-l ajutați,
Pântre-aieste nu-l uitați
Că el să gândește în multe zile
Cine de-a lui la el vine,

Să-i mai aducă ceva,
Să-i aline durerea,
C-așa-i omul în durere,
Multe vre și multe cere.

Cuscri, cumnați și cumnate,
Veri, vere, nepoți, nepoate,
Toți câți la mine ați venitu
Mă iertați la despărțitu.

La pretini, vecini, vecine,
La toți care ați venitu la mine
Câtă vreme am fost pe patu
Pe mine m-ați căutatu.

Ziceți toții, cu multă sete,
Domnul sfântu să mă ierte.
La înmormântarea lui Petre Pop,
14 februar 1987

1339

Nici o moarte nu-i amară
Ca moartea de primăvară
Cându-s flori și cucu cântă
Și pădurea-i înfrunzită.

Acuma în luna lui Maiu
Lumea parcă-i colțu de raiu,
Toți, toate se veselescu,
Pe altu an se pregătescu.

De-i omul câtu de bătrânu
Ar trăi și el puținu,
Nimenea n-ar vrea să moară
Și de-l apasă povoară.

Totu omul ar vrea să trăiască
În lumea asta pământească
Că-i traiu plăcut de primăvară
Pentru omu, pentru oricare.

Baia Sprie, Baia Mare,
Cu doctori și cu spitale
Pe la toți amu încercatu
Puținelu să fiu salvatu.

Daru cându te cheamă Domnul Sfânt
Nu sunt leacuri pe pământu,